

בענין ירושלים לא נתחלקה לשבטים — עשר קדושות.

בב"ק פרק מרובה דף פ"ב איתא: עשרה דברים נאמרו בירושלים, אין הבית חלוט בה, ואינה מביאה עגלה ערופה, ואינה נעשית עיר הנדחת, ואינה מטמאה בנגעים, ואין מוציאין בה זיוין וגזוזטראות, ואין עושין בה אשפתות, ואין עושין בה כבשנות, ואין עושין בה גנות ופרדסות, חוץ מגנות וורדין שהיו מימות נביאים הראשונים, ואין מגדלין בה תרנגלין, ואין מלינין בה את המת, ע"כ.

והגמ' מפרשת, אין הבית חלוט דכתיב (ויקרא כ"ה) וקם הבית אשר לו חומה לצמיתות לקונה אותו לדורותיו, וקסבר לא נתחלקה ירושלים לשבטים, ואינה מביאה עגלה ערופה, דכתיב (דברים כ"א) כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלקיך נותן לך לרשתה, וירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואינה נעשית עיר הנדחת דכתיב עריך וירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואינה מטמאה בנגעים, דכתיב (ויקרא י"ד) ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם, וירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואין מוציאין בה זיוין וגזוזטראות מפני אוהל הטומאה (וברש"י, שמא יהא כזית מן המת מוטל בארץ והגזוזטראות מאהילות עליו ועל אנשים הרבה, ונמצאת מרבה את הטומאה), ומשום דלא ליתזקו עולי רגלים, ואין עושין בה אשפתות משום שקצים (וברש"י, משום שרצים, דרכן לגדל באשפה ומרכים את הטומאה לפי שמתים שם, ומטמאים הקדשים שבירושלים), ואין עושין בה כבשנות משום קוטרא (וברש"י, משום קוטרא, עשן שמשחיר את החומה וגנאי הוא), ובמאיירי עוד טעם, שלא יתערב בעשן המערכה, וגאון פירש משום קוטרא, שלא ישחיר העשן כותלי בית המקדש (שיטה מקובצת), ואין עושין גנות ופרדסים משום סירחא, (וברש"י, עשבים רעים הגדלים שם וזורקין בחוץ ועוד דרך גנות לזבלן ויש סירחון) ואין מגדלין בה תרנגלין (רש"י, משום קדשים, שהתרנגלין מנקרין באשפה ומביאים בשר שרצים בפיהם ומטמאין את הקדשים), ואין מלינין בה את המת, גמרא (וברש"י, מסורת בידינו ואין טעם לדבר), ובשיטה מקובצת כתב, קשה לי מאי איריא ירושלים והרי הלכה רווחת שאסור להלין את המת, והמלין את מתו עובר בלאו וכו', ועוד מאי קאמר ואין מלינין בה את המת גמרא, ורש"י פירש מסורת היא בידינו ואין טעם לדבר, ומאי גמ' דקאמר, הא קרא הוא וכדאמרינן לא תלין נבלתו על העץ, ושמא יש לומר דבירושלים אין מלינין ואפילו לכבודו, דאלו בעלמא לכבודו מותר. אלו דברי הגמ' בזה אבל באבות דר' נתן פרק ל"ה נאמרו עוד דברים על ירושלים. שאין מעבירין עצמות המת בירושלים, ואין נותנין מקום לגר תושב, ואין מקיימין בה בית הקברות חוץ מקברי בית דוד וקבר חולדה הנביאה שהיה מימות נביאים הראשונים,

ויש מי שאומר שם שאין דין בן סורר ומורה בירושלים וכן שאין ממזר נכנס בירושלים, (הובא במאירי כ"ק שם, ובשיטה מקובצת בשם המאירי). הרמב"ם פרק ז' מהל' בית הבחירה הל' י"ד מביא כל הדברים הנאמרים בכ"ק ומוסיף כמה דברים מה שנאמר באבות דר' נתן, אין מעבירין בתוכה עצמות אדם, ואין נותנין בתוכה מקום לגר תושב, ואין מקיימין בה קברות חוץ מקברי בית דוד וקבר חולדה. ועוד הלכה הוא מוסיף מה שנאמר בגמ' יומא י"ב, ר' אבהו משכירין בתים בירושלים, דירושלים לא נתחלקה לשבטים. אבל השמיט דינים אלו הנאמרים באבות דר' נתן שאין דין בן סורר ומורה בירושלים וכן שאין ממזר נכנס בירושלים.

ובמשך חכמה פרשת תצא נותן טעם למה שנאמר בתוספתא נגעים וכן באבות דר' נתן דאין בן סורר ומורה בירושלים, על פי מה דאמרו בפסחים נ"ז, שאו שערים ראשיכם ויכנס יוחנן בן נרבאי וכו' וימלא כריסו מקדשי שמים וכו', כל ימיו של ר' יוחנן בן נרבאי לא נמצא גוהר בירושלים. ולפי זה גם בירושלים היה תורה ושלמים ומעשר שני, וחצרות ירושלים בדוקות מנותר (ירושלמי ריש פסחים) והיו אוכלין בשר הרבה ויין הרבה של מעשר שני, ולכן אין חטא אם בא הנער אל מדת הזוללות, ופשוט הוא. ועוד יש לבאר זה על פי אברבנאל פרשת נח על רכוש פרטי עם דברי הרב קוק בזה, וירושלים לא נתחלקה ואין שם רכוש פרטי כמו שאבאר בזה הלאה, ממילא אין מקום על גונב משל אביו ויש לדבר הרבה בזה.

יש לברר אלו מהקדושות נוהגות בזמן הזה. הרדב"ז בתשובותיו חלק ב' סי' תרל"ג כתב לברר זה וז"ל: שאלת ממני אודיעך דעתי על מה סמכו השוכנים בירושלים תוב"ב שאינם נזהרים בעשר קדושות שיש בירושלים לדעת הרמב"ם שהביא בפרק ז' מהל' בית הבחירה, ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה שקדשה שלמה, שהוא קדש העזרה וירושלים לשעתן וקדשן לעתיד לבא ע"כ. והוא ז"ל כתב בפרק ז', ירושלים מקודשת משאר עיירות וכו' ואלו דברים שנאמרו בירושלים וכו'. תשובה, מטעם זה כתב בעל ספר כפתור ופרח שאם היה בירושלים דקל שלולבו פסול וכיוצא בזה, והוא ליה מצוה הבאה בעבירה כענין שאמרו הרי שגזל סאה וכו' אין זה מברך אלא מנאץ, ושם יש חילוק בין נטעו ישראל לנטעו עכו"ם, כענין שאמרו בשביעית ע"כ מדבריו, והעלה שמאלו הקדושות מקצתם נוהגים שם היום, לא ראינו מימינו מי שזהר באחת מהם, ולפיכך צריך לתת טעם נכון לכל החומרות. ואומר דנהי דירושלים קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבא, לדברים הנוהגים בה מן התורה, אבל מה שהוא מדרבנן לא אמרו אלא היכא דשייך טעמא רבשבילה החמירו, ואם נסתלק הטעם נסתלקה הגזירה, ולפיכך מה שאמרו אין מלינין בה המת ואין מעבירין בתוכה עצמות המת מפני הטומאה, ועתה כולנו טמאי מתים אנו ולא איכפת לן אם ירכה בטומאה. אין משכירין בתוכה בתים, טעמא מפרש בתוספתא מפני שהיא של שבטים ע"כ, וק"ל ירושלים לא נתחלקה לשבטים, ועתה כל הבתים של עכו"ם היו, ומכח עכו"ם אתו, אי נמי טעמא הוי מפני

שהאושפזיכין היו נוטלין עורות הקדשים, והאי טעמא לא שייך האידנא, אי נמי מפני עולי רגלים שלא ישכירו לעולי רגלים ביותר, ונמצאו מעלים בשכירות והאי טעמא נמי לא שייך השתא.

ואין נותנין בתוכה מקום לגר תושב, האידנא אין מקבלין גר תושב, ואין מקיימין בית הקברות חוץ מקברי בית דוד וקבר תולדה שהיו מימים הראשונים, טעמא הוי משום הטומאה והשתא לא שייך כדכתיבנא לעיל, אלא דקשיא לי דמשמע דציון הוי בכלל ירושלים לענין אלו הקדושות, מדקאמר חוץ מקברי בית דוד, והלא קברי בית דוד בציון הם, ותו דקבר חולדה חוץ לירושלים הוא ואיך שייך לומר חוץ, ויש לומר בדוחק דגזרו אלו החומרות בכל תחום ירושלים, וקברי בית דוד וקבר חולדה בתוך התחום הם, ולפי זה צריך לומר דקברי ירושלים היו חוץ לתחומה, והנכון בזה דציון וקבר חולדה בתוך חומת ירושלים היו, ועדיין צריך עיון.

ואין נוטעים בה גנות ופרדסים ואינה נזרעת ואינה נחרשת, הטעם הוא שמא מסרח ויקוצו עולי רגלים וכל הבאים אליה מכל קצוי ארץ מפני ריח רע, והשתא דכולה ביד עכו"ם ליכא האי טעמא, ואין מקיימין בה אילנות לא שנא נטעו אותם עכו"ם, דהא אין מקיימין קאמר, והטעם הוא מפני אהל הטומאה, והיינו טעמא דאין מגדלין בה תרנגלין מפני הקדשים, ואין מקיימין בה אשפה מפני השרצים, ואין מוציאין ממנה ויזין וגו' וזוטראות מפני אהל הטומאה, כל הני לא שייכי האידנא. ואין עושין בה כבשונות מפני העשן, שלא ישחירו כותלי הבית והחומות, והא נמי לא שייך האידנא דישחירו וישחירו.

ואין הבית נחלט בה, ואינה מטמאה בנגעים, ואינה נעשית עיר הנידחת, ואינה מביאה עגלה ערופה שלא נתחלקה לשבטים, כל הני לא נהגי האידנא. וא"ת כל גזירות חכמים כך הן אף על פי שבטלה הסיבה שגזרו בשבילה עדיין הגזירה קימת, לא קשיא דגזירה לחוד וקדושה לחוד, וכיון דנתבטלה הסיבה נתבטלה הקדושה. ותו איכא טעם כללי שלא גזרו אלא בזמן שאפשר לקיים, אבל האידנא דרובא עכו"ם אי אפשר להתקיים גזירתם, שאם לא יעשו ישראל יעשו עכו"ם ומה הועילו בתקנתם וזה טעם נכון על שאלתך ודוק, ע"כ לשון תשובת הרדב"ז בזה.

והנה יוצא לפי דבריו שבזמן הזה שרוב ירושלים בידי בני ישראל ותחת ממשלת ישראל ישתנו הרכה דינים ואף שבתוך חומת העיר העתיקה שהיא ירושלים שנתקדשה רובם נכרים עד היום הזה, ויש לעיין בזה הרבה.

תשובת מהרי"ט סי' ל"ז על קבר חולדה וקברי המלכים

המהרי"ט חלק יו"ד סי' ל"ז תמה על התוספתא סוף פרק קמא דב"ק, וכן פסק הרמב"ם פרק ז' מהל' בית הבחירה הל' י"ד, דאין מקיימין קברות בירושלים, חוץ מקברי מלכות בית דוד וקבר חולדה הנביאה שהיו מימות נביאים הראשונים, וז"ל: קשיא לי היאך קברוה שם בימות הנביאים, והלא מעשרה דברים שנאמרו בירושלים

זה אחד מהם שאין מלינין בה את המת, כדאיתא בסוף פרק מרובה, ואמרינן התם דהכי גמירי לה, ובספרא אמרו (בחקותי כ"ו כ"ו) בפסוק ושלחתי דבר בתוככם ונתתם ביד אויב, הלכה אין מלינין המת בירושלים, ומתוך שיש דבר בעיר מוציאין את המת לקברו ומתוך כך נתנין ביד האויב עיי"ש. לכך נראה דהיינו הא דמייתי בשבועות פרק ידיעות הטומאה, ט"ז ע"א: אבא שאול אומר שני ביצעין היו בהר המשחה, תחתונה ועליונה, תחתונה נתקדשה בכל אלו, פירוש במלך ונביא ובית דין של שבעים ואחד, וכלהו דקחשיב התם במתניתין, ופירש רש"י, שבימי בית ראשון הכניסוהו וחברוהו לעיר על ידי חומה אחרת, עליונה לא נתקדשה בכל אלו, אלא בעולי גולה ולא במלך ואורים ותומים. תחתונה שהיתה קדושה קדושה גמורה עמי הארץ נכנסים לשם ואוכלים קדשים קלים אבל לא מעשר שני, וחברים אוכלין שם קדשים קלים ומעשר שני, עליונה שלא היתה קדושה קדושה גמורה עמי הארץ נכנסים לשם ואוכלים קדשים קלים אבל לא מעשר שני, וחברים אינם אוכלים שם לא קדשים קלים ולא מעשר שני, שעמי הארץ שאינן נותנין הפרש בין תחתונה לעליונה, שאומרים זו חומה וזו חומה, ומפרש התוספתא למה הכניסוה לעליונה מפני שתורפה של ירושלים היתה נוחה ליכבש משם, הרי שבהר המשחה עשו חומה עליונה לחיזוק ולשמירה מפני האויב, הלכך צריך לעשותה בראש ההר, ונמצא קבר חולדה לפני מננה בתוך הבצעה העליונה כי שם ביתה, כמו שכתוב בסוף מלכים ב' כ"ב י"ד: והיא יושבת בירושלים במשנה וכו', פירוש בבצעה העליונה שלא נתקדשה (אעפ"י שבתרגום שם מפרש משנה בית אולפנא), ומהר"י אברבנאל שפירש שג' חומות היו בירושלים, ואפשר שהיא היתה בבצעה התחתונה והיא שניה לירושלים, ואפשר נמי דלעליונה קורין שניה, והיא שניה לתחתונה שהיא התוספת הראשונה וזו שניה לה לענין קדושתה, שהעליונה קדושתה מדרבנן וכו'. ואני מסתפק אם בבית ראשון היתה חומה זו השלישית דקאמר עליונה לא נתקדשה בכל אלו אלא בעולי גולה, ואפשר שבתחילה היה שם שכונת בתים ולא היה להם חומה ולכך קברוהו שם, ובבית שני עשו לה חומה ונשאר הקבר בפנים, ואפשר נמי שגם בבית ראשון היו שתי חומות לשמירה לצורך שעה, ואינה קדושה כלל, ובבית שני שחזרו וקדשו אעפ"י שהיה שם נביאים ובית דין של ע"א וב' תודות וכו' מכל מקום זו שניה, לפי שלא היה במלך ואורים ותומים.

ומפני מה הכניסוה בתוך קדושת ירושלים דנפיק מיניה חורבה לענין אכילת קדשים? מפני שתורפה של ירושלים היתה, ואף על פי כן לא היו קוברים שם שום קבר מחדש, כדמוזכר בהגדה גיטין פרק הניזקין בעובדא דר"י בן זכאי, יאמרו רבן דקרי. ואם היו יכולים לקבור באותה הבצעה השניה לא היו נזקקין לכך, וטעמא שאעפ"י שלא נתקדשה לענין קדשים ומעשר שני, היינו דלענין זה בעינן מלך ונביא וכל הנך דחשיב במשנה, אבל מכל מקום לענין עשר מעלות שבירושלים דקחשיב בסוף מרובה ההוא תוספת חשיב תוספת, ונדון כיוצא בו, ועוד דלא גרע מקדושת

בתי ערי חומה דתנן בפ"ק דכלים, ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות וכו'. עיירות מוקפות חומה מקודשות הימנה שמשלחין מתוכן המצורעים ומסבבין בה את המת עד שירצו, יצא משם אין מחזירין אותו, כל שכן שאין קוברין בתוכה, וירושלים קחשיב לה בפרק בתרא דערכין בהדי עיירות מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, ובימי עזרא תזרו וקדשו בתי ערי חומה, כדאמרינן התם בערכין, מקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע, מה ביאתן בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה אף ביאתן בימי עזרא וכו', וכן הביא הרמב"ם פרק י"ב מהל' שמיטה ויובל. אלא שיש מקום עיון בדבריו ז"ל כתבתי עליהם במקום אחר בס"ד. אלמא לענין קידוש ערי חומה קידוש דעזרא חשיב קידוש, ולא בעי מלך ונביא אלא לענין אכילת קדשים, ומאחר שנתוספה חומה זו ע"י עזרא קדשה לענין זה.

אך קשה הא דפריך התם בפרק בתרא דערכין אמתניתין דחשיב ירושלים כבתי ערי חומה, ושאלו בגמ' וירושלים הבית חלוט בה, והא תניא י" דברים נאמרו בירושלים וחד מינייהו שאין הבית חלוט בה, כמ"ד שירושלים לא נתחלקה לשבטים, ודחיק לשנויי כירושלים דמוקפת חומה מימות יהושע בן נון, ולא כירושלים דאין הבית חלוט בה, אי נמי דתרי ירושלים הוו, ולוקמה באותו תוספת שהוסיפו, דודאי מה שהיה חוץ לעיר נתחלקה לשבטים, וכשהוסיפו על העיר נעשה כיוצא בה לענין בתי ערי חומה?

ונראה דלענין בתי ערי חומה שתי בצעין אלו שנתוספו אינן כבתי ערי חומה, משום דבענין בית מושב עיר חומה דאמרינן פ"ק דמגילה, כרך שישב ולבסוף הוקף גדון ככפר, והיינו לענין בתי ערי חומה, וירושלים עצמה כיון דבשעת כיבוש יהושע היתה מוקפת חומה ואח"כ נתישבה, הוקף ואח"כ ישב קרינן ביה, אבל חומות אלו שנתוספו ולא הוכללו בתוך העיר שהרי חומת ירושלים בפנים משתייהן היתה, דהכי מוכח באותה שמועה דשבועות, שתיים אלו שבחוץ, אעפ"י שהוקפו בחומה אחר כך הו"ל ישב ולבסוף הוקף, ואעפ"י שלא היה שם ישוב בשעה שכנו החומה, בתר עיקר העיר אזלינן, שכבר נתישבה בתחילה, וכל חומה דפתוחה לה ישב ולבסוף הוקף קרינן ביה וכו'.

ומצאתי בתוספתא בפרק קמא דכבא בתרא: כל הקברות מפנין חוץ מקבר המלך וקבר הנביא, ר"ע אומר אף קבר המלך וקבר הנביא מפנין, אמרו לו והרי קברי בית דוד וקבר חולדה היו בירושלים ולא נגע אדם בהם מעולם, אמר להם משם ראייה, מחילה היתה להם והיתה מוציאה טומאה לנחל קדרון עכ"ל התוס', ולמדנו משם שקבר חולדה בתחילה לא היה בתוך העיר אלא שהקיפו העיר אחר שנקברה, וכן קברי בית דוד בתחילה היו חוץ לחומה, שכן היו קורין לה "ציון עיר דוד" ושוב הקיפוה והכניסוה תוך לחומה ומפני כבודם לא פנום, ולא נגע בהם אדם מעולם, אלא מחילה היתה מוציאה את הטומאה לנחל קדרון. עכ"ל התשובה של המהרי"ט. יוצא מדברי המהרי"ט כמה חידושים, אחד, דקבר חולדה הנביאה היה מהחלק

והוסיפו על העיר ולא עצם ירושלים, ועוד חידוש גדול, דמה דאמרינן ירושלים לא נתחלקה לשבטים זה רק על עצם ירושלים אבל חלקים שיתוספו אח"כ, כיון שהיתה נתחילה מחולקת לשבטים נשארה מחולקת לשבטים, ולפי זה יהיו חלקים בירושלים נתיספו אח"כ בקדושת ירושלים בכל זאת החלקים האלו ישארו מחולקים שבטים כמו שהיו.

ויש לברר הלכה זו דירושלים לא נתחלקה לשבטים.

בגמ' יומא י"ב ע"א: והאי תנא סבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים, דתניא אין משכירין בתים בירושלים לפי שאינה שלהם ר' אלעזר ב"ר צדוק אומר אף לא טוה, לפיכך עורות קדשים בעלי אושפזיכנין נוטלין אותן בזרוע וכו', ע"כ.

והפירוש הפשוט נראה דאם אמרינן ירושלים לא נתחלקה לשבטים, אין לי שום נזק בזה ואין לי באופן חוקי רשות להשכיר כי הדבר אינו שלי, וכן מה שלמדנו פרק מרובה שאין הבית חלוט מפני שירושלים לא נתחלקה לשבטים, וילפינן זה מקרא וקם הבית אשר בעיר אשר לו חומה לצמיתות לקונה אותו לדורותיו, ואי אפשר לקנות את הבית שאינו שלו, וכן אינו מטמא בנגעים, דכתיב ונתתי נגע צרעת בית ארץ אחוזתכם, וירושלים לא נקראת ארץ אחוזתכם, כי לא נתחלקה לשבטים, אבל רש"י מפרש אין הבית חלוט בה כדן ערי חומה אלא גאולה תהיה לו, אם ירצה גאול, ואם יגיע יוכל יוצא ביוכל כתיב ערי תצירות, אבל בשיטה מקובצת בב"ק טז, כתב: דאין הבית חלוט, דכתיב לצמיתות לקונה אותו לדורותיו וקסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים, ולא מצי לאקנויי לדירה. וז"ל הרמ"ה ז"ל בפרטיו, אין הבית חלוט בה דכתיב לצמיתות לקונה אותו לדורותיו, וקסבר ירושלים אינה מתחלקת לשבטים, מאן מקנה ליה, עכ"ל השיטה מקובצת. יוצא שההפרש בין הפירוש הראשון של השיטה מקובצת לשני הוא שבפירוש הראשון החסרון מצד קונה דירה ולפירוש השני והוא פירוש הרמ"ה החסרון מצד המקנה שאין לו ואינו יכול הקנות. ולפי דבריהם מ"ש שאין משכירין בתים בירושלים אין זה דין רק ברגלים לא שאין לבעל הבית שום זכות, ואינו יכול להשכיר כי אינו שלו. ומשיטות אלו נראה שלא כרש"י דלפי דבריו על אין הבית חלוט בה משמע דהמכירה חלה רק זאין לו דין ערי חומה. והנה הראשונים בשיטה מקובצת הוכיחו דהפרוש אין הבית חלוט מפני שאין להם בעלים מהלכה זו דאין משכירין בתים, מפני שאינו שלהם, אבל רש"י שלא מפרש מטעם זה, כי באמת קשה הטעם הזה, הרי מה שלא נתחלק לשבטים זה עצם הקרקע, ולזה אין בעלים, אבל הבית, הבנין בודאי שייך למי שבנה, ולמה לא יכול להשכיר את הבית שהוא בנה, ומוכרחים לומר טעם אחר. באמת רש"י במגילה כ"ו מפרש הא דאין משכירים בתים בירושלים רק לרגלים, מו האי נמי בתשובות הרדב"ז לעיל, וזו היתה תקנה כזאת בשביל עולי רגלים, או ועל מנת כן נתנו רשות לבנות בתים בירושלים על קרקע ששייך לכל האומה שבזמן תגים לא יקבלו שכר מהעולים לרגל, או כפי שנסביר עם דברי אכרובנאל בנוגע

לרכוש פרטי, שזה לא נראה בעיני ה', כמבואר זה בדור הפלגה, וירושלים היא סמל התיקון של הבריאה ורצון אלקים, ועוד נבאר זה באריכות מאד. וזה הפירוש של השיטות שאינן משכירין בתים שאינן שלהם, מטעם שבירושלים נתבטל הרכוש הפרטי שגרם להרבה השחתות, ודוק בכל זה. ובזה תלוי המחלוקת של רש"י והשיטה מקובצת, ודוק בזה.

ולפי"ד השיטה מקובצת מבואר דברי האבות דר' נתן שאין דין סורר ומורה בירושלים, כי בירושלים נפקע כל רכוש פרטי ואין כאן גניבה משל אביו ולפיכך אין דין סורר ומורה.

והנה באבות דר' נתן פרק ל"ה: אין מקיימין בה סורר ומורה דברי ר' נתן, שנאמר ותפסו בו אביו ואמו והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו (דברים כ"א) ואין זה עירו ואין זה מקומו, אין מוכרים בה בתים אלא מן הקרקעות ולמעלה, ואין מוכרין הבית לצמיתות בתוכה לאחר י"ב חודש, ואין לוקחין בה שכר מיטות ומצעות וכו', ובכסא רחמים על אבות דר' נתן, דאין מוכרים בה בתים אלא מן הקרקעות ולמעלה, פירש שהוא הבנין, דהקרקע עצמו לא יכול למכור דהא לא נתחלק לשבטים ואינו שלו.

והרמב"ם השמיט שתי הלכות האלה מאבות דר' נתן שאין מקיימין בה בן סורר ומורה וגם שאין מוכרים בה בתים אלא מן הקרקעות ולמעלה השמיט הרמב"ם, וצ"ע למה, וכנראה שיש קצת סתירה בין הבבלי לבין מ"ש באבות דר' נתן דאין מוכרין בה בתים אלא מן הקרקעות ולמעלה, דמשמע דעל עצם הבית הוא הבעלים דהרי יכול למוכרו, ואם כן למה לא יכול להשכיר, וצ"ע גם בזה. ובתוס' מגילה כ"ו ע"א: אף לא מיטות, פירש הרב ר' יוסף דסבירא ליה, דכיון שהקרקע מקום המיטות לא היה מיוחד לבעלים לא היה כח בידם להשכירן שכירות שלמה, ומכל מקום מחמת מטלטליהם היו נוטלין עורות הקדשים.

ואולי כיון שהמקום שייך לכל ישראל, ויש כאן שותפות של עצם הבית והמקום, לפיכך אינו יכול לקחת שכר הבית אף שלעצם הבית אין להם חלק על פי התוס' שהבאתי.

ירושלים ומלכות בית דוד

והנה הרמב"ם פרק א' מהל' מלכים הל' י': ואין ממנין אותן בירושלים לעולם אלא מלך ישראל מזרע דוד וכו' ע"כ, ולמה לא הכניס הלכה זו ברשימה כאן בה' בית הבחירה אלו דברים שנאמרו בירושלים, כיון שהביא כאן הרבה דברים הנאמרים בתוספתא ולא נזכר בגמ' ב"ק פרק מרובה, ולמה השמיט ברשימה הלכה זו, ודוחק לומר שהרמב"ם סמך על מה שכתב הל' זו בהל' מלכים. ואולי שזה לא מחמת קדושת ירושלים, אלא שקדושת ובנין ירושלים תלוי זה בזה, שלא נגמר בנין

ירושלים אלא במלכות בית דוד, ולפיכך אנו מתפללים בשמונה עשרה בברכה על ירושלים וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין, ואת צמח דוד עבדך ברכה על מלכות בית דוד, ולמה כפל זה, ועיין בנחלת בנימין בזה, ומסיק שם באריכות שלא נגמר בגין ירושלים בלי מלכות בית דוד, ומלכות בית דוד חלק מבנין ירושלים.

וזה לשון התשובה בספר נחלת בנימין סי' נ"ה: ולענין ברכת ירושלים בתפלת י"ח כפי הנוסחא בסידורים שלנו חותמין בה וכסא דוד מהרה לתוכה תכין, בא"י ונהנה ירושלים, דלכאורה נראה לאו היינו סמוך לחתימה מעין החתימה, דמה ענין כסא דוד לבונה ירושלים, ובסידור הרמב"ם מדלג וכסא דוד מהרה לתוכה תכין. מכל מקום נראה דאין לשבש הנוסחא בסידורים שלנו, משום דענין דוד וענין בנין ירושלים הכל ענין אחד, וכן יסד הפייטן ביום הפורים "וארגמן ימנם לכוונן עיר דוד, וא"י בונה ירושלים", וקרא גמי הכי משמע דכתיב בספר מלכים, מן היום אשר וצאתי את עמי את ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית היות שמי שם, ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל, פתח קרא לא בחרתי בעיר מסיים ואבחר בדוד, ש"מ היינו ירושלים היינו דוד הכל אחד הוא.

והטעם מבואר בזוהר פרשת ויקהל וז"ל: אמר ר' אבא כתיב מן היום אשר וצאתי את עמי את ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל ואבחר בדוד, האי קרא לאו רישיה סיפיה ולאו סיפיה רישיה, דכתיב לא בחרתי בעיר אבחר בדוד, מאי האי עם האי, ואבחר בירושלים מבעי ליה? אלא כד קודשא בריך הוא אית רעותא קמיה למבני קרתא, אסתכל בקדמיתא בההיא רישא דנהיג עמא קרתא, ולבחר בני קרתא, ומייתי לעמא ביה, הדא הוא דכתיב לא בחרתי בעיר עד אסתכלנא בדוד למהוי רעיא על ישראל, בגין דמתא וכל בני מתא כולהון קיימין רעיא דנהגי לעמא, אי רעיא איהו טבא, טב ליה, טב למתא, טב לעלמא, ואי רעיא איהו בישא ווי ליה, ווי למתא, ווי לעלמא, והשתא אסתכל קודשא בריך הוא עכ"ל וזוהר, ולפיכך לא שייך להכניס ברשימה של דברים שנאמרו בירושלים דאין ממליכין מלך בירושלים אלא ממלכי בית דוד, כי זה עצם ירושלים ובנינה ודוק.

קשר בין דברי אברבנאל לענין רכוש פרטי וענין ירושלים לא נתחלקה לשבטים ודברי הרב קוק על שמיטה.

הנה השר דון יצחק אברבנאל בפרשת נח מביע דעתו, כי בתקופה קדומה של החברה האנושית שרר משטר שותפני, ולא היה רכוש פרטי, לפיכך חיו בני אדם שלווה ואחווה, ורק בהתפשטות התרבות העירונית המושחתת, עברו אנשים מרוצת הימים לבעלות הפרטית של נכסים, ובעקבותיה באו פירוד הלכות ושנאת חיים, ובזה הוא מסביר כוונת התורה בענין דור הפלגה, וזה תוכן דבריו:

ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחרים, לפי שבהיות להם רבוי ענינים טבעיים ההכרחיים לקיומם מאת ה' מן השמים, בהיותם פנויים ממלאכה ומכל מל, ומוכנים להתעסק בשלמות נפשם, לא נחה דעתם כמה שהכין להם בוראם

במתנתו הטבעית, ויבקשו לשלוח יד ולשים כל מחשבתם למצא המלאכות, לבנות ערים ומגדל בתוכה וכו', הדמיונות וחמדת אסיפת הקנינים והחמס והגזל ושפיכת דמים הנמשכים, מה שלא היה דבר נמצא מזה בהיותם בשדה כל אחד בפני עצמו, וכמאמר קהלת ז': האלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, ולהיות כל זה מותר בלתי טבעי, מונע ומרחיק האדם מהשגת שלימותו האמיתית הנפשי, ולכן היה עונשם גם כן ראוי שיהיה מתדמה. [ובזה הוא מסביר העונש של בלבול השפות] אבל אמתת זה הענין הוא, שכל עוד שהיו האנשים ההם משתמשים בדברים הטבעיים שהיו אחדות אצל הכל היו שמותיהם ודבורם בלשון הכוללת, אמנם אחרי אשר רצו לשנות מנהגם הטבעי ולעשות מחדש דברים אחרים מלאכותיים להשתמש מהם, הוצרכו לבדות מלבם "שמות ופועלים לאלה ענינים אשר בחרו" וכו', עד שבנוי המגדל כחרו בדרכיהם המלאכותיים וכו' שאז מרצונם עשו בלבול לשונם, אמנם סיבב הקב"ה שלא יסכימו כולם ברצון אחד, בהנחת הלשון לדברים המלאכותיים ההם אשר חדשו, ולכן כל אחד מבני משפחתו היה מניח לכל דבר אשר יעשה שם לרצונו, מחולף למה שיניחוהו בני משפחה אחרת, ובהתערב אלו השמות המוסכמים המחודשים המתחלפים בכל משפחה ומשפחה, עם הלשון הראשון שהיה להם, נתבלבלו הלשונות ונתרבו ונתחלפו כפי חילופי הסמכותיהם, וזה הבלבול והחילוף בלשונות היה סבת פרודם על פני כל הארץ. והוא שואל שאלה לפי זה, אם היו אלו המלאכות המותרות וגם הקיבוץ במדינה ובעיר רע בעיני ה' איך לא אסר לישראל אחר כך?

התשובה על זה מבוארת, כאשר ראה יתכרך שאדם וכל יוצאי חלציו כבר נשקעו בתאוות המלאכות המותרות ונטבעו בהם, לא אסרם על עמו, כי צפה והביט שלא יסירם מעליו בשגם הוא בשר, אבל הזהיר את בני ישראל שיתנהגו באותם הדברים המלאכותיים בכף היושר ובדרך נאות לא מגונה וכו', אמנם כל הימים שהלכו בני ישראל במדבר על פי ההנהגה האלקית תראה שלא סיפק הקב"ה צרכם אלא בדברים הטבעיים האלקיים, המן והשלו והבאר, עם המלבוש והנעלים וענני הכבוד, ולא בדברים מלאכותיים, וכמה שכתוב, שמתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה, ובכואם לארץ נושבת הניחם לטבעם בכל שימושי מלאכותיים המפורסמות. הנה מתבאר מזה מה היה חטא דור הפלגה ופשעם שהיה עונשם מתיחס מדה כנגד מדה על עונם. עד כאן תוכן דברי החוקר הנפלא אברבנאל בזה.

מבואר מדבריו כי בני אדם שנבראו במעשה בראשית בצלם האלקים, היו כל הדברים הנמצאים אצלם לכולם בשוה, כי לא היה לאדם פרטי נחלה וקנינים מלאכותיים, ולא דבר פרטי לשימושו, אמנם כשנטו לחידוש המלאכות הבלתי טבעיות ולבנות עיר ומגדל, הסירו עצמם מן האחוה, ונעשו הנחלות והקנינים פרטיים, והתחילה התחרות והקנאה והתאוה, עד שמפני זה נפרדו איש מאחיו, ולדעתו היה חטא דור הפלגה שהתרחקו מן הטבע האמיתי של האדם, ולרגלי

ותרבות העירונית התגבר עליהם חימוד הקנינים הפרטיים, ועקב זה בטלו משותפות הטבעית, והחלו כל התופעות הבלתי מוסריות הכרוכות במשטר הבנוי על געלות פרטית, זה תוכן מחשבתו העמוקה של החוקר הנפלא אברבנאל בנוגע רכוש פרטי.

גם רבינו הגדול גאון וצדיק, החוקר, הרב קוק זצ"ל כתב נגד רכוש פרטי בהקדמתו לספרו שבת הארץ על הלכות שביעית, וז"ל: שנת שבתן מוכרחת היא לאומה לארץ, שנת שקט ושלוה, באין נוגש ורודה, לא יגוש את רעהו ואת אחיו, כי קרא שמיטה לה, שנת שויון ומרגע, התפשטות הנשמה בהרחבתה אל היושר האלקי המכלכל חיים בחדש, אין רכוש פרטי מסויים ולא זכות קפדנית, ושלוש האלקי שורר על כל אשר נשמה באפו. והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך לשכיךך ולתושבך הגרים עמך, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול. אין חילול קודש של קפדנות רכוש פרטי בכל תוצאות יבולה של שנה זו, חמדת העשר המתגרה ע"י המסחר משתכחת, לאכלה ולא לסחורה. עין טובה הוקרה נאמנה באה לכל ברכת ד' אשר בפרי הארץ, לאכלה ולא להפסד. ואדם חוזר על טבעו הרענן, עד אשר לא יצטרך לרפואות למחלות, שהן באות ברובן על ידי הריסת משקל החיים, בהתרחקם מטהרת הטבע הרוחני והחמרי, לאכלה ולא למלוגמא ולא לרפואה. רוח קדושה ואצילות שפוך על פני כל, שנת שבתן יהיה ארץ, שבת לה. ע"כ לשונו הטהור והנפלא בזה.

מתוך דברי רבנו לומדין, שהאדם צריך להשתדל לצמצם את התאוה לדברים מלאכותיים ולרכוש הפרטי, הגבלת רכוש הפרטי מביא שלות הנפש לאדם, התפשטות הנשמה ברחבה, וכזה עצם סמל ענין השמיטה להביא את האדם למצב הטבעי שלו, בלי התחרות וקנאה ותאוה שזה נובע מקניינים הפרטיים, ושנאת נחשים וצמצום נפש האדם.

עכשיו אנחנו באים לעניינינו לענין שירושלים לא נתחלקה לשבטים. הנה הרמב"ם פוסק בפרק ז' מבית הבחירה שירושלים לא נתחלקה לשבטים. מה היתה כוונת התורה להפריש בין חלוקת ארץ ישראל, שנחלקה בגורל לשבטים, ובין ירושלים שאין לה שום שייכות לחלוקה פרטית של שבטים ויחידים? הכוונה בזה, היות שירושלים היא סמל הקדושה כמבואר ברמב"ם פרק ו' מבית הבחירה, שירושלים והמקדש מפני השכינה וקדושתם לא בטלה לעולם, היה עומד בארץ ישראל יכוון לבו כנגד ירושלים, תל תלפיות שכל פיות פונים שם, ברכות דף ל', כאן באה תורת ה' לבטא את רצון האלקים שמקום אחד המקודש ביותר יסמל את מטרת בני ישראל להשתחרר מאי-טבעיות, ולהסתלק מדברים המלאכותיים ולמצוא את הזהות האמיתית שלו להגבלת רכוש הפרטי ולהגיע לשלמות הנפש. בשלשה מקומות לפי זה יש בתורת משה לרמז לאדם להתפרק מהדברים הבלתי טבעיים שמרחיקים את האדם מהשגת השלימות ורחבות הנשמה, דור הפלגה — לפי אברבנאל,

שמיטה — לפי הרב קוק ז"ל, וירושלים לא נתחלקה לשבטים. ולפי זה יש לחדש בזה להלכה מה שירושלים לא נתחלקה לשבטים, אין זה רק שהקרע של ירושלים לא נתחלקה, אלא שבירושלים אי אפשר לאדם שיהיה לו קנין פרטי, ואפילו מי שבונה בית בירושלים, גם עצם הבית ורכוש הפרטי שייך לכלל ישראל, ולפיכך אין משכירין בתים בירושלים, לפי שיטת הרמב"ם לא ברגל דוקא כמבואר ברש"י והרדב"ז אלא גם בכל ימות השנה, כי אין קנין פרטי ברכוש בירושלים.

עם החידוש של המהרי"ט שמה שניתוסף על ירושלים נתחלק לשבטים יש לתרץ קושית השיח יצחק ביומא י"ב, מה שהוא שואל שהרי בספר יהושע מפורש שחולקה ירושלים ליהודה ובנימין וגם בספר שופטים בהתחלה, ואיך יתרץ מ"ד זה את הפסוקים המפורשים בתנ"ך.

ולפי דברי המהרי"ט מתורץ דקאי על הבצעין שנתוספו על ירושלים כמבואר במסכת שבועות ט"ו, ועוד יש להוסיף על פי המדרש תדשא פרק כ"ב ז"ל המדרש: ולבנימין אמר ידד ה', כתוב אחד אומר ואת היבוסי יושב ירושלים לא יכלו בני יהודה להוריש (יהושע ט"ו), וכתוב אחד אומר יושב ירושלים לא הורישו בני בנימין (שופטים א'), אם בני בנימין למה בני יהודה ואם בני יהודה למה בני בנימין? אלא שהיתה ירושלים לפני שתי עירות אחת עליונה ואחת תחתונה, העליונה נפלה בגורל יהודה והתחתונה בגורל בנימין וכו' וכשלכד אותה דוד התחיל לבנות ירושלים עליונה ועשה חומה אחת בהיקף וסיבב לעליונה ולתחתונה ונעשו שתייהן לשם אחד ירושלים וכו' עכ"ל המדרש, ויש לומר לפי המדרש שכל זמן שירושלים היתה שתי ערים, עליונה ותחתונה, לא היה עליה שם ירושלים שלימה ונתחלקה לשבטים ליהודה ובנימין, אבל אחרי כיבוש דוד שהקיף חומה ועשה מירושלים עיר אחת, חל על ירושלים הלכה שלא נתחלקה ונפקעו השבטים מחלקם. ועוד יש לומר לפי המהרי"ט לעיל, שאחר שהקיף דוד חומה ועשאן לעיר אחת, לא הקיף כל הבתים של העיר רק מן המלוא לביתה (מלכים ב'), ואותם הבתים נחלקו לשבטים, כי מה שהוסיפו על ירושלים לפי המהרי"ט נחלקו לשבטים.

ולפי המדרש תדשא מתורץ קושית התוס' ישנים יומא י"ב, וא"ת למ"ד בסנהדרין קי"א ב' דאין חולקין עיר לשני שבטים ואילו ירושלים נתחלקה ליהודה ובנימין למ"ד נתחלקה לשבטים, יש לומר דעל פי הדיבור היה וכו' ע"כ. ולפי המדרש אין קושיא, דהרי ירושלים בזמן חלוקת יהושע היתה שתי ערים, ורק דוד חיבר על ידי חומה ועשה לעיר אחת, ואם כן בזמן החלוקה היתה ירושלים שתיים, החלק העליון ליהודה וחלק התחתון לבנימין.